

Nordiska priset 2015

Uppgiften att tala till Thomas Bredsdorff ger mig en sällsam känsla av déjà vu. För tjugofem år sedan stod jag här och talade till Henrik Nordbrandt för att därefter överrätta vårt nordiska pris till honom. Tjugo år senare höll jag ett tal till P.O. Enquist, 2010 års mottagare av Nordiska priset. Och det är just dessa författare som spelar huvudrollerna i Thomas Bredsdorffs briljanta studier över den moderna nordiska litteraturen, den del av hans rika författarskap som det fallit på min lott att presentera.

Men igenkännandet stannar inte här. Under läsningen av vår pristagares charmfulla memoarer, *Gør hvad du vil – men sig hvad det er*, upptäcker jag att denne litteraturforskare brottats med samma problem som upptagit motsvarande institution i Stockholm. Han har stått inför utmaningen att förena ett historiskt perspektiv med närläsning av det enskilda verket. Och han har sett ismerna komma och gå och tvingats balansera mellan avståndstagande och acceptans, som i synen på dekonstruktionen. Där avvisar han den spridda uppfattningen att det skulle röra sig om något slags rivning av verket och markerar att det är fråga om att iaktta de ”sprickor och motsägelser” som faktiskt finns i texten, ett synsätt som gör det möjligt att integrera metoden i beprövad praxis. Själva boktiteln, *Gør hvad du vil – men sig hvad det er*, sammanfattar Thomas Bredsdorffs program för det litteraturhistoriska studiet. Det första ledet välkomnar nyare synsätt och metoder, det senare kräver besked om arbetsättets vetenskapliga halt. Vi är helt ense om att generositeten på det sättet måste paras med krav på väl underbyggda påståenden, hederlig redovisning av tidigare forskning och klar argumentation med sikte på relevanta resultat. Jag skriver också med glädje under hans vackra sats ’man lär så länge man har elever’. Ju mer jag läser av Thomas Bredsdorff desto mer övertygad blir jag om att vi varit kumpaner länge – utan att ha umgåtts i sinnevärlden.

Thomas Bredsdorff är som vi förstått en generös forskare. Han formulerar en vacker hyllning till en på vår breddgrad ganska okänd litteraturhistoriker, Paul Diderichsen, som han kallar sin bästa lärare och tillägnar den fängslande volymen *Dansk litteratur set fra månen*. Det han i flera sammanhang skriver om Diderichsen väcker verkligen nyfikenhet. Vid den tid när man i flera länder trevade efter en syntes av komparativt perspektiv och ett sammanhållet studium av verkets tematik och språkform hade Diderichsen redskapen klara. I sin uppfinning ”prosa-historia” applicerade han metoden på de äldre danska prosatexterna. Där kunde Bredsdorff ta vid och föra studiet fram genom 1700-talet och de följande seklen, nu med också poesin i fokus.

Thomas Bredsdorffs forskning har en imponerande bredd. Om studiet av den danska 1700-talslitteraturen utgör *en* väsentlig sida av hans produktion är analysen av den nordiska 1900-talslitteraturen en annan. Men vi finner också skarpsinniga studier av ironin hos Kierkegaard, H.C. Andersen och Herman Bang. Ett särskilt intresse ägnas Sylvia Plath. I en vacker volym med närläsningar av hennes verk kan Bredsdorff som den förste se texten i ljuset av diagnosen manodepressivitet. Detta utan att han ett ögonblick frestas till biografisk reducering av verket – det är, menar han, på författarskapets svaga punkter, inte på dess starka, som den biografiska synvinkeln ger utbyte.

När det gäller Thomas Bredsdorffs studium av den moderna nordiska litteraturen har jag valt att stanna vid de nämnda nyckelverken om Enquist och Nordbrandt, väl medveten om den ymniga kritiska produktion som Politikens läsare kunnat följa i ett par decennier. Jag tvingas också förbigå inspirerade granskningar av bland annat den humoristiska ironin hos Villy Sörensen och den pålitlige opålitlige berättaren i Martin A.Hansens *Løgneren*.

Inför såväl Enquists som Nordbrandts författarskap har Bredsdorff valt ett lovvärt grepp – att först etablera en gedigen teoretisk plattform för närstudiet av texten. I det förra fallet, *De svarta hålen, Om tillkomsten av ett språk i P.O. Enquists författarskap* (1991), tecknar Bredsdorff först bilden av en ”imagistisk prosa”, en konstform som fick sin teori av Ezra Pound och sin främste exponent i dennes elev Ernest Hemingway. Idealet var här konkretion, sträng ekonomi, vardaglig exakthet, direktet och opersonlig vinkel, allt i syfte att uppnå maximal språklig energi. En viktig punkt var montaget av textblock utan förklarande mellanled. Den tydligaste företrädaren i Sverige för denna estetik var Thorsten Jonsson och den förste som ägnade denne ett litteraturvetenskapligt studium var P.O. Enquist som skrev sin licentiatavhandling om honom. Sällan har en så övertygande grund etablerats för ett textstudium i komparativ belysning.

Bredsdorff kan sedan följa den personliga förvaltningen av det imagistiska arvet genom hela författarskapet fram till *Kapten Nemos bibliotek*, som tillkom först sedan hans bok var skriven och som nu ägnas en efterskrift. Men studiet stannar inte vid den litterära metoden. För Bredsdorff är det en självklarhet att språket ska närgranskas som bärare av en specifik tematik; det gäller både ”dess sätt att skapa en värld och den värld det skapar”. Studiet av Enquists språk blir på det viset en läsning av ”den fortsatta inringningen och förskjutningen av smärtpunkten, i takt med tidens och ålderns omärkliga förskjutningar”. Det är Bredsdorff som först urskilt de genomgående och oavbrutet förskjutna temana i Enquists universum, såväl ishinnan över ansiktet som himlaharpans sjungande telefontrådar ut mot rymden. såväl

tilliten till agape, den nedåtriktade kärleken, som skuldkänslan över att inte ha sträckt ut handen tillräckligt långt utan låtit den andre förgås.

Detta studium av samspelet mellan språk och tematik i komparativ anda visar samtidigt en stor varsamhet. Bredsdorff menar att det betydelsefulla händer i "de svarta hålen" mellan de fenomen i Enquists text som vi kan beskriva och han markerar hur dessa hål undandrar sig våra preciseringar: "Att skapa ordkonst är att tala om det man inte kan tala om. Och bara den som har något som han inte kan säga har något att säga. Detta är nu mer än någonsin den enquistiska språkformens innehåll."

Det andra arbetet, *Med andre ord* (1996) ägnas en lika betydande diktare som lika lite tillhör någon skola och märkligt nog inte heller han fått efterföljare – Henrik Nordbrandt. I boken om dennes poetiska språk är motsvarigheten till den imagistiska plattformen en teori om metaforen. I ett grundligt kapitel redovisar Bredsdorff den diskussion som förts i ämnet från Aristoteles fram till Black och Searle. Han är sträng, kanske väl sträng mot de senare och vill återupprätta Aristoteles rykte som teoretiker i ämnet. Mot den bakgrunden kan han ge en övertygande bild av Nordbrandts paradoxala bildspråk, en analys som effektivt gendriver tesen om metaforens död i den nyare poesin.

På motsvarande sätt etablerar Bredsdorff en symbolteorins grund för att precisera Nordbrandts egenart i en kombination av allegori och symbol. Den känsliga analysen av dikten "Sejlads", där de älskande är två skepp, exemplifierar hur bildspråket hos Nordbrandt inte är tecken för sammansmältning utan för åtskillnad, "en af grundene til at det romantiske symbol ikke står hans poesi nærmere end det allegoriske." Det är en väsentlig iakttagelse.

Ett vitalt kapitel i boken ägnas den paradoxala föreställningen om det frånvarandes närvaro, en tanke som ligger nära Ekelöfs 'du finns så som du fattas mig'. Avsnittet finner sin talande titel i poetens formulering "tätt åtskilt". I Nordbrandts erotiska existensfilosofi är denna dubbelhet viktig. Att en känsla lever visar sig i att den är död. Att den älskade är närvarande visar sig i hennes frånvaro. Med denna fullbordan i frånvaron fogar Nordbrandt, finner Bredsdorff, något nytt till den danska kärlekspoesin.

Hela studiet inordnas i en av de stora berättelserna, fångad av Rafael i målningen Skolan i Aten. I Bredsdorffs version sitter Nordbrandt som en Aristoteles i kontrast till de omgivande platonikerna, en poet med en sällsynt förmåga att "åbne oejnene for det forhåndenværende", Han ses i boken genomgående i grekiskt ljus. Bredsdorff citerar några rader om Sokrates som i sin essens var en spegelbild av det grekiska landskapet: "Lys her, skygge der, ingen tusmørke, ingen ynglepladser for irrationalitetens demoner." Han tillfogar att det är ett sådant landskap, på en gång inre och yttre, som Nordbrandts poesi har funnit ord för. Men han

glömmer inte det Turkiet som blivit poetens sena hem. Färden dit går, säger Nordbrandt själv, geografiskt från rätlinjig geometrisk klarhet till arabeskartat dunkel, psykiskt från utåtvänd sensualitet till lika stark inåtvändhet, från handlande till eftertanke. Den dubbla upplevelsen fångas i dikten Troja, där poeten genomvandras av gestalter som än är hans förflutna jag, än hans kommande jag, än en rad på väg mot ljuset, än en rad på väg mot mörkret. Det är, heter det, Nordbrandts bedrift att ha skapat ett danskt språk som kan hantera så stora motsättningar, förena dem utan att försona dem.

Thomas Bredsdorff talar i sina memoarer om det ögonblick i forskarens liv då en tes tar form. Det kunde drabba honom än under en segling från Ven till Köpenhamn, än under en promenad mellan Peter Lieps Hus och Eremitaget i Dyrehaven, än en vinterdag under den röda arkitektlampan i Widenerbiblioteket på Harvard. Tesen ”slog ned i mig”, heter det. Jag delar Bredsdorffs upplevelse av fenomenet. Han talar med Joyce om ”epifani”. Levertin har kallat det den intellektuella hänförelsen. I min erfarenhet skiljer det sig inte från ögonblicket då en litterär idé flammar upp. Det är, betonar Bredsdorff, inte fråga om någon mystisk upplevelse: ”Tilstanden opstår når man er fylt til randen med sit stof og helt koncentreret om det.” Det inte minst märkliga med Thomas Bredsdorffs böcker är att han lyckas dela med sig av den upplevelsen till sina läsare.